

nega dovolj gradiva, opišemo ekonomske spremembe, zaradi katerih so se res izvršili pomembni preobrati tudi v življenju duha, ter hkrati pokažemo in razkrijemo tiste skrivne kapilare, po katerih je prodiral pritisk ekonomskih razmer na gibanje misli in čustev. Pri tem pa je seveda treba upoštevati tiste teze historičnega materializma, ki govorijo o razmerju med razvojem ekonomske podlage in razvojem duhovne nadstavbe. Upoštevati je treba slednjič posebne razvojne zakonitosti umetnosti in pa zakon o njeni relativni avtonomnosti. Mehanično nizanje podatkov, kakršno je značilno za opisane odlomke in poglavja, je tedaj v nasprotju tako s Tainom kakor tudi z zgodovinskim materializmom in tedaj metodološko neupravičeno. Res je sicer, da naši avtorji ponekod omenjajo tudi odseve gospodarskih sprememb v literaturi, a nič manj ni res, da so znali ustvariti zvezo med podatki o gospodarskih dejstvih in med kulturnim razvojem, ki ga popisujejo, le v majhnem številu primerov in samo v teh primerih so njihova razglabljanja upravičena. Vse ostalo je nepotreben balast.

Še manj pa je pisanje naših avtorjev smotrno, ker nas ne morejo prepričati, da gospodarsko, družbeno in politično problematiko posameznih obdobj tudi resnično poznajo. Tistega, ki bi tako znanje resnično imel, bi namreč spoznali po tem, da ne bi mehanično nízal posameznih dejstev, marveč bi napisal originalno analizo ali pa s primernim opozorilom sprejel tujo interpretacijo.

(Se nadaljuje)

Dušan Pirjevec

TRI MLADINSKA DELA

Ob treh novih slovenskih mladinskih knjigah* bi bilo neumestno znova zapriseči na edino pravilno načelo, da bodi literatura za mladino krojena in sojena po najvišjih umetniških kriterijih. Ta teza nima več mnogo načelnih nasprotnikov, javnih pa še celo ne, nekateri šarlatanski in špekulantski pojavi v praksi pa tvorijo v primeri s podobnimi spački na ostalih ustvarjalnih področjih pravzaprav docela normalen odstotek. Res pa je tudi kritična praksa do mladinske literature dostikrat nestrpna: brez tenkega posluha za njen razvoj in dejanske vrednote posameznih del se rada zateka k šablonskim in seveda odklonilnim primerjavam z mladinsko klasiko: s Cicibanom ali Beykovimi Pastirci, čeprav nikomur ne pride na misel, da bi, denimo, novo pesniško zbirko analogno zavrgel zaradi nesmiselne primerjave s Prešernovimi Poezijami. Razvoju mladinske književnosti bi vsekakor bolj koristilo, če bi stvari vselej postavili na njihovo pravo mesto.

Tudi nove mladinske tekste bi bilo nesmiselno kakorkoli primerjati: niti z drugimi deli niti medsebojno. Njihovi avtorji so se posla lotili s poštenimi ambicijami in so zaradi takšnega odnosa ustvarili samostojne, zanimive tekste, ki so, seveda v različni meri, obogatili repertoar naše mladinske književnosti. Toda po drugi plati obravnavanja vseh treh v enem zapisu vendarle ni narokovala samo praktičnost; zanimivo je namreč dejstvo, da so se vsi trije avtorji srečali pravzaprav z enakimi problemi in da je njihov različni odnos

* Langus, Potovanje v tisočera mesta. Mladinska knjiga. Ljubljana 1956. — Ela Peroci, Tisočkratlepa. Mladinska knjiga. Ljubljana 1956. — Jože Šmit, Pol za šalo, pol za res. Primorska založba Lipa. Koper 1956.

do teh specifičnih vprašanj mladinskega pisanja odločal o njihovem večjem ali manjšem umetniškem uspehu.

Skicirani z bežnimi tezami so bili problemi ti-le:

Snov: pravljica ali realistična ali morda tretja, v svetu preizkušena moderna varianta organskega zlitja pravljicnih motivov z realnim svetom otrokove vsakdanjosti. (Karel Čapek je napisal čudovite pravljice o poštarju, detektivu in povodnem možu, ki se je na stare dni vdinjal kot vodovodni inštalater.) Otrokov svet dobiva z novo idejno orientacijo, s splošnimi življenjskimi metamorfozami in tehničnimi pridobitvami bistveno nove oblike in rekvizite. Stari pravljicni ambient je postal v precejšnji meri anahronističen, treba je torej ustvariti novega, v katerem pa bo prav toliko prostora za čiste sanje in drzne domišljjske izlete.

Glede odnosa do tega otroškega sveta ni in ne more biti druge alternative kot pisateljska poštenost, pristnost in doživetost; ta osnovni ustvarjalni postulat velja v najvišji meri za pajčevinasto tkivo otroških zgodb. Izmišljanje ali pačenje otroškega sveta sta že od vsega začetka obsojena na moralni in umetniški polom. Samo največja mera pristne čustvene spontanosti lahko oživi lepoto fantastičnih pokrajin, jo oblije s topló človečnostjo in obvaruje pred zlagano sentimentalnostjo.

Fantazija, ki ustvarja ta svet, pa je hkrati drzna in disciplinirana. V vsem naj pozna pravo mero, kajti preti ji nevarnost, da zaradi svoje plahosti ali samovolje pogubi resnično dober motiv. Napačno bi bilo namreč misliti, da otroški svet nima svoje logike in zakonov. Tem nenapisanim zakonom so seveda podrejena tudi artistska sredstva.

Predvsem s temi problemi so se torej spoprijeli pisatelji pričujočih mladinskih del.

Langusovo Potovanje v tisočera mesta odlikuje nenavadno izvorna in sodobno pojmovana pravljica snov. Zgodba je sicer uokvirjena s starim motivom (deček ni ubogal mame, se hudo pobil in zdaj v vročici blodi po čudnih deželah), ta pisateljski trik pa nudi imenitne možnosti za razigrano fantazijsko prepletanje realnega in irealnega. In res je dečkovo potovanje v tisočera mesta dekorirano z razkošnim sanjskim ambientom in organizirano z bizarnimi domislicami. Meja med čudežnimi pokrajinami in ljubljanskim predmestjem je zabrisana in domišljija lahkokrilo preletava iz enega predela v drugi. Deček Tek je v Zlomkovo kraljestvo prinesel prikupne navade predmestnega poredneža, namesto tradicionalnih čarovnikov pa je na svojem potovanju srečal nekoliko melanholične Zlomke in dedke-zvezdoglede s človeškimi lastnostmi in navadami. Glede izvirnosti, domiselnosti in duhovitosti bi Langusovo delo težko našlo enakovrednega partnerja v sodobni slovenski mladinski književnosti.

Nenavadna domišljjska lahkotnost pa neugnano narašča od strani do strani in se slednjič celo sprevrže v pisateljsko lahkomiselnost. Domislice se kopičijo in prehitevajo in druga drugo izpodrivajo, razbijajo kompozicijsko ubranost na blesteče mozaične delčke in se izmikajo bralčevemu dojetju. Poglavitne točke zapleta in razpleta se porazgubijo v množici manj bistvenih epizod, ki zaradi svoje frapantne domiselnosti dominirajo v ospredju. Podobno je tudi s posameznimi liki, ki so v posameznih scenah imenitni: pravljicno razkošni, kozersko duhoviti in celo psihološko poglobljeni, v celotnem delu pa se njihovi prikupni obrazi pretope v silno pisano, skoraj že nekoliko

kaotično množico, tako da mora celo starejši bralec prelistati nekaj strani nazaj in poiskati kontinuiteto.

Očitno je torej, da je Langus na račun efektnih epizod zanemaril skladnost celote. Tudi v teh posameznih epizodah se nevarno poigrava bodisi z ironijo, ki bo otroku pogosto ostala nerazumljiva, bodisi z artističnimi sredstvi. Nekajkrat namreč potencira domislek z ljubljanskim žargonom in barbarizmi, kar je v mladinski knjigi že samo po sebi tvegano početje, zlasti pa utegne postati nesmiselno, če se izrodi v nedosledno eksperimentiranje. Tudi stil je v skladu z razkošno domišljijo baročno obložen z dialogi, atributi in nadrobnimi, dostikrat docela nepotrebni opisi.

Te pomanjkljivosti so tolikanj bolj očitne, ker je Potovanje v tisočera mesta kljub vsemu v posameznih scenah nenavadno očarljivo. Ni dvoma, da bo mlademu človeku tudi takšno, kakršno je, dopovedalo čudovite resnice, da je lepo imeti mamó, dom in bratca in da je življenje v predmestni ulici lepše od tisočeriš sanjskih mest. Ta žlahtno preprosta modrost je izpovedana s tolikšno nostalgijo po letih otroških sanjarij, da človek nehote posumi, če ni pisatelj te izpovedi v prvi vrsti namenil odraslemu bralcu. Morda bi tako tudi laže doumeli njegove predrzne fantazijske konstrukcije, saj bi v tem primeru ne šlo več za otroškim očem namenjeno vizijo pravljичnega sveta, ampak za literarno ambicioznejšo reprodukcijo vročičnih blodenj. Toda to je samo hipoteza, ki se človeku utrne med razmišljanjem, kako bo otrok dojemal to fantastično vinjeto. Dokazov zanjo je v knjigi vendarle premalo in zato držijo ugovori zoper fantazijsko razsičnost.

Zbirka pravljic *Ele Peroci Tisočkratlepa* je pravzaprav antipod Langusovemu potovanju. Njena poglavitna odlika je kristalno čisto doživetje otroškega sveta. Te pravljice so nastale v neposrednem dotiku z otrokom: zvečer, ob otroški postelji, ko je treba namesto uspavanke povedati zgodbo, ali čez dan ob šaljivih in bridkih otroških pripetljajih. Zato je njihov podtekst nenavadno ljubezniv in prisrčen.

Poleg tega so te pravljice sodobne, povečini iz sveta dandanašnjega mestnega otroka. V njih se nevsiljivo prepleta vsakdanost s čarobnimi sanjami. Pred otrokovimi očmi se ulica, na kateri je malo prej bil žogo, spremeni v deveto deželo z arhitekturo dvajsetega stoletja, živalice v Tivoliju spregovorijo z govoricó ljubljanskih punčk, namesto dobrih palčkov pa se s pravljično masko pojavita miličnik in radio. Tako sodobno obarvana snov ima seveda veliko prednost pred staro, saj zajema motive iz neposredne otrokove okolice. Perocijeva ima tudi tenko uho za sodobne pedagoške težave in zna prijazno posredovati lekcije o dobroti, obzirnosti, skromnosti, dobri volji in podobnih stvareh, ki lahko osrečijo velike in male državljane. Dve zgodbi: Nedelja in Sedem koščkov ogledala sta se porodili celo iz globoke človeške prizadetosti in njun apel ni namenjen samo mladim bralcem. Ti zgodbi sta tudi najboljša teksta v knjigi.

Ostale pravljice so namreč po ideji in formi nekam drobne in krhke. Oklepajo se enega samega, osnovnega motiva, čeprav bi jih lahko gibka domišljija razgibala in zaokročila v večje pravljične kompozicije. Motiv zavoljo tega pogosto ostane zgolj anekdota ali domislek, prisrčen in — prijetno aranžiran, vendar preskromen, da bi umel pričarati razkošen pravljični spektrum.

To si je lahko razložiti: pravljice Ele Peroci so nastale iz konkretnih doživetij, v domačem okolju, in so temu okolju ostale tudi zveste. To jih je zaznamovalo s pristrčnostjo in hkrati zavrlo njihov domišljjski razmah. Kljub očarljivi intimnosti ostane v veljavi ugovor zoper njihovo plahost.

Pesniška zbirka *Jožeta Šmita Pol za šalo, pol za res* je razdeljena v tri skupine: v pesmi, uganke in otroški koledar z dvanajstimi pesmimi o mesecih. Snovno so pesmi navezane na tradicionalne otroške motive: na jok in smeh, šolske nezgode, živali in prirodo. Vsekakor bi lahko pesnik ta svet bolj približal sodobnemu otroku in posamezne motive moderniziral. V nekaterih pesmih se mu je to tudi posrečilo, vendar je v večini verzov izpričal preskromno iznajdljivost. Šmitove pesmi so pravzaprav verzificirane epizode in anekdote, bolj zunanje učinkovite kot notranje doživete, ob katerih naj bi se otrok sprostil in nasmejal. Humor brez vsiljive pedagoške morale je njihova odlika, vendar je tudi humor največkrat zgolj v situaciji in poanti, medtem ko bralec ne najde drobnih duhovitosti v posameznih verzih. Nekateri pesmi zavoljo tega pogrešajo pristrčne topline — zlasti pesmi o mesecih —, medtem ko se v drugih, n. pr. v pesmi *Pridni Stane*, anekdota skorajda že sprevrže v banalnost. Nekaj pesmi v prvem razdelku in enainštirideset metaforično lepo zgrajenih ugank nosi težo zbirke, ki bi bila brez nekaterih ponesrečenih motivov lahko kvalitetno precej bolj enotna.

Smitova zbirka že od vsega začetka ni imela kdo ve kako pretencioznih ciljev: rada bi nasmejala otroke, in to se ji bo v glavnem posrečilo. Mimo te ugotovitve pa je vseeno treba podčrtati ugovor zoper njeno preskromno domiselnost.

Pod črto tega razmišljanja o treh novih mladinskih knjigah bi torej lahko zapisali tole priporočilo:

Langus: več disciplīne.

Peroci: več drznosti.

Šmit: več izvirnosti.

To razmišljanje seveda ni bilo vsestransko, ker se je omejilo zgolj na neke specifične probleme otroškega pisanja. Toda tudi ta preprosta računsko operacija je izpričala izredno občutljivost mladinskih tekstov. Dejstvo, da so se vsi trije avtorji morali spoprijeti z istimi estetskimi problemi, dokazuje, da so ti problemi dokaj splošni in bistveni, samemu razmišljanju in njegovim rezultatom pa daje širšo veljavo.

Mitja Mejak

MED LJUDMI IN V SVETU JANEZA TRDINE

(Ob devetem zvezku Zbranega dela)

Prav na posebno polico bi bilo treba posaditi knjige Janeza Trdine: zraven tistih redkih mojstrov, ki jih rad jemlješ v roke tudi še dolgo po tem, ko so se umaknili poslednji primerki iz prodajalen, pa jih odpiraš na kateri koli strani in jih vedno znova rad prebiraš — celo takrat, ko namen ni najbolj čist, ko bo treba — pisati o prebranih straneh.

Kaj daje našemu mojstru pravico, da tako visoko sodimo o njegovem delu? Najprej čista in pogumna misel, ki ga je vodila pri vsem njegovem pisanju in ki jo je sam takole povedal: »Pero mi ne piše ad usum delphini;